

No:83

Klimat- keynesianism

nu

KALLE SUNDIN

KATALYS.

Om författaren

Kalle Sundin är utredare på Katalys.

Katalys – Institut för facklig idéutveckling

Katalys är ett oberoende fackligt idéinstitut som bedriver utredningsverksamhet och opinionsbildning. Våra verksamhetsområden är välfärd, samhällsekonomi, arbetsmarknad och fördelningsfrågor. Vår uppgift är att generera kunskap och perspektiv som kommer såväl den politiska debatten som fackföreningsrörelsen och dess företrädare på lokal, regional och central nivå till gagn. Men vår uppgift är även att driva den politiska debatten framåt i dessa frågor, med egna analyser och förslag grundade i fackliga perspektiv. Vi står på två ben – idéutveckling och politisk påverkan. Värderingsmässigt står vi på LO-medlemmarnas sida.

Katalys tror inte att ökade samhällsklyftor är en naturlig eller opåverkbar följd av en globaliserad värld. Vi ställer inte upp på resonemang om att bara för att det går att skapa en marknad av något som vi äger gemensamt, så ska den marknaden skapas. Vi ser att det finns konstruktiva vägar framåt för den svenska arbetsmarknaden och att de principer som en gång formade arbetsmarknaden är relevanta även i framtiden. Vi vill bidra till att den generella välfärden och trygghetssystem säkras och utvecklas. Katalys – Institut för facklig idéutveckling startades på initiativ av 6F – fackförbund i samverkan. 6F utgörs av LO-förbunden Byggnads, Elektrikerna, Fastighets, Målarna och Seko.

Besök vår hemsida: www.katalys.org

Grafisk formgivning: Jesper Weithz.

Omslagsbild: Marko / Stocksy / Adobe Stock.

Sammanfattning

- Januariavtalet saknar de offentliga investeringar och den klimatpolitiska vision som övergången till fossilfrihet kräver. Den gröna skatteväxlingen riskerar att öka samhällsklyftorna.
- Klimatfrågan är i desperat behov av en offensiv finanspolitik. De stimulanspaket som ska möta de ekonomiska konsekvenserna av coronapandemin ger Sverige en chans att ta de rätta kliven mot fossilfrihet.
- Klimatindividualismen måste brytas – gör omställningen till en kollektiv angelägenhet.
- För att omställningspolitiken ska vinna brett stöd är en grundläggande förutsättning att den höjer livskvaliteten i *hela* landet. Rätten till arbete måste kopplas samman med det utsläppsfria samhällsbygget – att ställa om icke-hållbar produktion och verksamhet ska inte leda till arbetslöshet för anställda. På samma sätt får inte utfasning av fossila drivmedel resultera i att stora delar av befolkningen står utan transportalternativ.
- Den politiska berättelsen om klimatomställningen måste skifta fokus bort från ensidig konsumtionsmoral. Fördomandet och berömmandet av individers plånboksbeteenden brännmärker och exkluderar stora delar av samhället.
- Det behövs en expansiv finanspolitik. Staten bör låna till väl avvägda offentliga satsningar som skapar varor och tjänster som för oss mot fossilfrihet. Det stimulerar långsiktig välbetald sysselsättning, i såväl offentlig som privat sektor, som tillsammans med företagsvinster genererar statliga intäkter genom skatter. Dessa intäkter kan sedan användas för att betala av skulderna.
- Regelverken för att hantera konflikter mellan klimat- och miljöpolitiska intressen måste förbättras. Långsamma och oförutsägbara prövningsprocesser hindrar viktiga insatser, exempelvis utbyggnad av elnät och vindkraft samt brytning av särskilda omställningsmetaller till ny energiteknik.
- En politik som betonar omställningens ekonomiska fördelar för Sverige, med en stark stat som motor, skulle kunna utmana högerpopulismen i regioner som genom en aktiv industri-, infrastruktur-, och sysselsättningspolitik blir bärande i projektet.
- Det finns en rad brådskande reformer att inleda ett klimatkeynesianskt program med, exempelvis: stora järnvägsinvesteringar och förstatligt banunderhåll; att höghastighetsbanan byggs snabbt och så klimatneutralt som möjligt; ett industripolitiskt program för att stötta nuvarande produktion genom klivet till fossilfrihet men också för att stimulera framväxten av en omställningsindustri för ny energiteknik; större och snabbare investeringar i det svenska stamnätet; satsningar på och återtagen offentlig kontroll av regionala och kommunala elnät, samt utökade elvägstester.

Innehåll

Sammanfattning **3**

1. Tiden är redo för klimatkeynesianism **5**

2. Så formar vi en investeringsdriven klimatpolitik som kan vinna väljarnas förtroende **7**

Bryt klimatindividualismen – gör omställningen till en kollektiv angelägenhet **7**

Bedriv en expansiv finanspolitik som bekostar vad övergången till fossilfrihet kräver **8**

Förbättra miljöprovningen för omställningens skull **8**

3. Nödvändiga reformer att rivstarta med **10**

Transporterna: Bygg en infrastruktur för framtidens resande och godsfrakt **10**

Industri: Stärk insatserna för att göra nuvarande produktion fossilfri
och stimulera framväxten av en svensk omställningsindustri **11**

Energi: Bygg elnät som kan bära den elektrifierade ekonomin **13**

4. Sammanfattande slutord **14**

Noter **14**

1. Tiden är redo för klimatkeynesianism

Klimatfrågan har länge varit i desperat behov av en offensiv finanspolitik. Plötsligt är en sådan inom räckhåll. Parallellt med de stödprogram som upprättats för att hantera de akuta hälsomässiga och ekonomiska konsekvenserna av coronapandemin läggs nu också stora stimulanspaket som kommer att definiera de kommande åren. Samtidigt som paketen är nödvändiga för att starta om ekonomin ger de Sverige en verklig möjlighet att ta de rätta kliven mot fossilfrihet. Åtstrammingshegemonin är i rubbning – ett fönster till någonting nytt har öppnats.

Dessvärre verkar risken stor att potentialen går till spillo. Alldeles nyligen presenterade Miljöpartiets språkrör höstbudgetens satsningar på grön återhämtning. Bland de 9,7 miljarder det handlar om¹ finns insatser som absolut är ett steg i rätt riktning, men med tanke på att vi talar om en historiskt stor kristidsbudget är de tveklöst otillräckliga. Att Per Bolund kallar dem en "game-changer" demonstrerar på ett plågsamt sätt hur liten den klimatpolitiska ramen är i relation till sin uppgift. Det är talande att Annie Lööf och Nyamko Sabuni lyckats förhandla till sig skattesänkningar som är betydligt dyrare.

Omställningen har länge hållits tillbaka av den liberala föreställningen att koldioxidskatter är fullt tillräckliga. Storskaliga offentliga investeringar har lyst med sin frånvaro. Januariavtalet innefattar inte de satsningar som övergången till fossilfrihet kräver. Istället har symboliskt laddade punktinsatser, som platspåskatten, blivit tongivande i regeringens omställningsvision.

"Den gröna skatteväxlingen" – som Miljöpartiet och Centern ständigt skryter om – höjer miljöavgifter för att finansiera ytterligare skattesänkningar. Med den sortens politik är risken stor att den som har råd att betala för sig och/eller bor där det är enklare att leva klimatvänligt kan hantera sin situation medan den som redan har sämst förutsättningar att ställa om inte ges

Inte ens de miljarder som staten drar in genom de gröna skatterna används till reformer som underlättar övergången till fossilfrihet.

möjlighet – och får sedan skämmas för det. Signalen till befolkningen är att var och en får möta omställningen på egen hand. Den sortens storstadsborgerliga politik kommer varken fungera eller vinna folkligt stöd.

Den här rapporten har som syfte att visa hur en annan svensk klimatpolitik – som drivs av gemensamma offentliga investeringar – kan se ut. I första delen framförs tre grundläggande förändringar som måste genomföras snarast:

- Bryt klimatindividualismen – gör omställningen till en kollektiv angelägenhet
- Bedriv en expansiv finanspolitik som bekostar vad övergången till fossilfrihet kräver
- Förbättra miljöprovningen för omställningens skull

Den som vill vinna val på klimatpolitik måste förstå och erkänna att förutsättningarna är svåra. Ojämligheten har vuxit rekordsnabbt i Sverige och urbaniseringen har under lång tid flyttat allt större delar av den ekonomiska kakan till storstäderna. Det är faktum som klimatpolitiken inte kan runda. Om omställningen ska nå brett stöd måste den aktivt och explicit utformas för att

skapa ekonomisk trygghet för flertalet. Den måste minska samhällsklyftorna. Den måste vända osäkerhet till ett löfte om något gynnsamt.

I rapportens andra del konkretiseras en sådan inriktning genom en rad brådskande reformförslag att inleda med.

Det som förordas i denna rapport är inte någon totallösning – för att lyckas ställa om Sverige krävs mer än klimatinvesteringar i sig. För att genom omställningen skapa ekonomisk trygghet och förtroende måste det samtidigt föras en politik som dels finansierar välfärden (läs mer om det i Katalys rapport nr 76, *Tre sätt att finansiera välfärden*) och dels har som mål att nå full sysselsättning. Förslagen i den här rapporten ska, med andra ord, ses som en viktig komponent i en större helhet.

Hur förhåller sig rapporten till diskussionen om ekonomisk tillväxt i relation till hållbarhet? I det akuta ekonomiska skede vi befinner oss i nu med anledning av coronakrisen – som väntas orsaka en arbetslöshet i Sverige kring 10–11 procent i början av 2021²³ – finns inget annat alternativ

än att investera för att ekonomin ska växa. Att i dagsläget hålla den ekonomiska aktiviteten nere å klimatets vägnar kommer undergräva framtida stöd för omställningsåtgärder i stora väljargrupper. Huvudprioriteringen måste därför inledningsvis vara att se till att vi investerar och växer i sektorer som leder till fossilfrihet – och detta med villkor som fördelar resurserna så att löntagare och regioner med vikande arbetsmarknader stärks. Vi får börja så.

Det är ofrånkomligt att vi under det här århundradet måste nå fram till en omdaning av hur vårt ekonomiska system fungerar samt hur vi mäter välstånd. Men för att inte missa den möjlighet som fortfarande finns att undvika klimatkrisens värsta scenarier behöver vi acceptera och nyttja tillväxten som den fungerar idag till omställningens fördel. Låt oss använda de ekonomiska stimulanspaketerna för att tjuvkoppla ekonomin i rätt riktning. Låt oss inleda en samhällsomdanande klimatkeynesianism som kan förfinas längs vägen.

2. Så formar vi en investeringsdriven klimatpolitik som kan vinna väljarnas förtroende

1 Bryt klimatindividualismen – gör omställningen till en kollektiv angelägenhet

För att klimatpolitiken ska vinna brett stöd är en grundläggande förutsättning att den aktivt höjer livskvaliteten i *hela* landet. Den måste skapa jobb och bli en del av en strategi för att nå full sysselsättning. Rätten till arbete måste kopplas samman med det utsläppsfria samhällsbygget – att ställa om icke-hållbar produktion och verksamhet ska inte leda till arbetslöshet för anställda i berörda sektorer. På samma sätt får inte utfasning av fossila drivmedel resultera i att stora delar av befolkningen står utan transportalternativ. Politiken måste konkret visa att ingen kommer lämnas i sticket.

Dessvärre har regeringen satt en kurs som drar i motsatt riktning. När Socialdemokraterna och Miljöpartiet slöt januariavtalet 2019 förband man sig till en finanspolitik som inte ger utrymme till de satsningar som övergången till fossilfrihet kräver. Höstbudgeten samma år innehöll otillräckliga investeringar och stora skattesänkningar som främst gynnar storstädernas höginkomsttagare, samt symboliskt laddade gröna punktinsatser (som plastpåseskatten). Tanken med januariavtalets ”gröna skatteväxling” är att med höjda miljöavgifter få intäkter att finansiera fler skattesänkningar med.^{4 5} Förutom att ambitionen är hopplöst låg, riskerar den sortens avgiftspolitik – om den inte matchas med gemensamma investeringar som skapar fossilfria alternativ – att lägga en proportionellt sett större påfrestning på dem med sämst möjligheter att leva hållbart i relation till dem som enklast kan ställa om. Politiken kan inte lämpa över omställningsbördan på var och en att hantera på egen hand.

Den individcentrerade inriktningen visar sig inte bara i den praktiska utformningen av de gröna åtgärderna, den har också dominerat det offentliga samtalet om klimatet. Vi har sett ett

När S och MP slöt januariavtalet 2019 förband man sig till en finanspolitik som inte ger utrymme till de satsningar som övergången till fossilfrihet kräver.

nästan ensidigt fokus på konsumtionsmoral – på individuella livstilslösningar. Privata plånboksbeteenden har fördömts eller berömts. Det är en nyliberal strategi som förutom att vara alldeles för långsam och ambitionslös dessutom brännmärker och exkluderar stora delar av samhället från omställningen. Vad som behövs är en kollektiv reformpolitisk berättelse, en gemensam och inkluderande vision. Denna bör sätta Sverige, och de ekonomiska fördelar som fossilfrihet innebär för oss som land, i centrum. Det finns två huvudanledningar till detta. För det första är det nästan uteslutande nationalstater som har mandat och medel att genomföra de storskaliga åtgärder som omställningen kräver (främst i egen kraft men också som aktörer inom regionala organisationer). De internationella institutionerna är svaga och saknar tydligt politiskt ansvarsutkrävande. För det andra finns stor potential att vidga klimatpolitikens attraktivitet och långsiktiga stöd genom ett Sverigecentrerat politiskt budskap. Detta må låta som en sekundär diskussion – och ja, en politisk inramning kommer aldrig att kunna kompensera för verklig materiell förändring (läs mer om den finanspolitik som krävs i nästa avsnitt). Men klimatfrågan är utöver offentliga investeringar också i desperat behov av den sortens politiska ramberättelse som var en viktig del av

Sveriges reformprojekt när välfärdssamhället byggdes. En framåtriktad kollektiv klimatpolitik, med en stark svensk stat som motor, skulle genom en aktiv industri-, infrastruktur-, och sysselsättningspolitik kunna utmana högerpopulismen i ekonomiskt pressade regioner genom att göra dem bärande i omställningsprojektet.

2 Bedriv en expansiv finanspolitik som bekostar vad övergången till fossilfrihet kräver

Coronapandemin har förändrat världen. Miljontals människor har smittats och i skrivande stund har 800 000 avlidit av viruset. De restriktioner som vidtagits för att stoppa spridningen har inlett en djup ekonomisk global kris. I Sverige har gemensamma statliga resurser avsatts för att stötta sjukvård, välfärd, företag och löntagare på ett sätt som vi inte har sett prov på tidigare. Parallellt med dessa insatser läggs nu också stora stimulanspaket som ska starta om ekonomin. Dessa paket utgör en möjlighet att snabbare forma det hållbara Sverige som måste växa fram på andra sidan krisen. De vägval regeringen gör under resten av den här mandatperioden kommer att vara avgörande för om vi lyckas bli fossilfria i tid.

En lärdom som redan nu kan dras av krisens räddningsinsatser är hur storskaligt Sveriges agerande kan vara när vi skattebetalare agerar gemensam ekonomisk garant. Om vi under de kommande decennierna använder samma kraft med samma beslutsamhet för att klara våra klimatmål kan vi lyckas. Då kan vi bygga den infrastruktur som krävs för att producera och tillhandahålla förnybar energi och hållbara transporter. Då kan vi, mot garantier (läs mer om detta nedan), stötta industrier till att bli utsläppsfria och utveckla framtidens omställningsteknik. Då kan vi skapa välbetalda arbeten som kan bära upp den framväxande klimatneutrala ekonomin.

Det var en djärv och samhällsomdanande reformism som byggde den moderna välfärdsstaten i Sverige (och många andra länder) efter andra världskriget. Redan i den "New Deal"-politik som Franklin D. Roosevelt inledde i USA för att hantera depressionen efter börskraschen 1929 sågs prov på denna ambition. Nu måste vi agera på samma framåtblickande sätt för att möta vår tids stora kriser och behov.

Reformer kostar. Är det ens möjligt att finansiera ett omställningsprojekt för hela Sverige? Ja. I sin bok *Så räddar vi klimatet – Argument för en Green New Deal* beskriver ekonomen Ann Pettifor hur en expansiv finanspolitik som ställer om samhällen kan fungera. Staten tar lån till väl avvägda offentliga investeringar som bland annat skapar varor och tjänster som leder bort från ekonomins nuvarande fossilberoende. Detta stimulerar i sin tur långsiktig och välbetald sysselsättning, i såväl offentlig som privat sektor, som tillsammans med företagsvinster genererar statliga intäkter genom skatter (förutsatt att vi slutar sänka dem). Dessa intäkter kan sedan användas för att betala av skulderna.⁶ Vidare krävs höjd kapitalbeskattning så att de med störst tillgångar – som ackumulerat oproportionerligt stora delar av den fossila ekonomins vinster genom förmånliga skatteregler för kapitalavkastning⁷ – får bidra i rimlig utsträckning. Med denna modernisering av politiken får vi råd med det som omställningen kräver och kan samtidigt stärka Sveriges position i en kommande hållbar ekonomi.

Förutsättningarna för en väl avvägd klimatkeynesianism i Sverige är gynnsamma – svenska statspapper är bland de mest eftertraktade i världen. Ofta råder minusränta, vilket innebär att de som lånar ut till Sverige faktiskt betalar för att få göra det eftersom det anses som en trygg placering.⁸

3 Förbättra miljöprövningen för omställningens skull

Även om offentliga resurser avsätts i enlighet med punkt 2 (samt läggs fram på det sätt som beskrivits i punkt 1) är det i nuläget inte säkert att de kan omsättas snabbt nog eftersom miljöprövningar för klimatviktiga investeringar är för oförutsägbara och går för långsamt i Sverige. Det gäller för en rad insatser, till exempel utbyggnad av elnät och vindkraft samt brytning av särskilda omställningsmetaller och annan verksamhet som syftar till att utveckla ny energiteknik (läs mer om de specifika exemplen i avsnittet nedan). Miljökraven ska givetvis inte tummas på, men infrastrukturutbyggnader och verksamheter som är helt nödvändiga för att klara omställningen måste kunna prövas snabbare än idag. De långa och otydliga processerna skapar

inte sällan infekterade konflikter mellan lokala miljöorganisationer och de aktörer som vill bygga eller utför verksamheterna. Flera översyner har gjorts för att lösa upp knutarna, både på övergripande och områdesspecifika nivåer (se till exempel *Ds 2018:38 Anpassad miljöprövning för en grön omställning*⁹ och *SOU 2019:30 Moderna tillståndprocesser för elnät*¹⁰). Nu har ytterligare processer dragits igång, till exempel den särskilda översyn som ska göras av miljöbalken¹¹ och den nya utredning som aviserats för att se över minerallagen och regelverket kring gruvor och prospektering.¹² Målkonflikter mellan klimat- och lokala miljöintressen måste kunna hanteras på ett tydligt sätt. Socialdemokraterna och Miljöpartiet står ofta på olika sidor i frågorna och slitningarna göms bakom utdragna förfaranden. Detta måste förändras omedelbart.

De vägval regeringen gör under resten av den här mandatperioden kommer att vara är avgörande för om vi lyckas bli fossilfria i tid.

Det behövs ett förutsägbart och effektivt regelverk för tillstånd av klimatviktiga insatser, samtidigt måste större resurser och kompetens säkras hos de myndigheter som ska genomföra prövningarna.

3. Nödvändiga reformer att rivstarta med

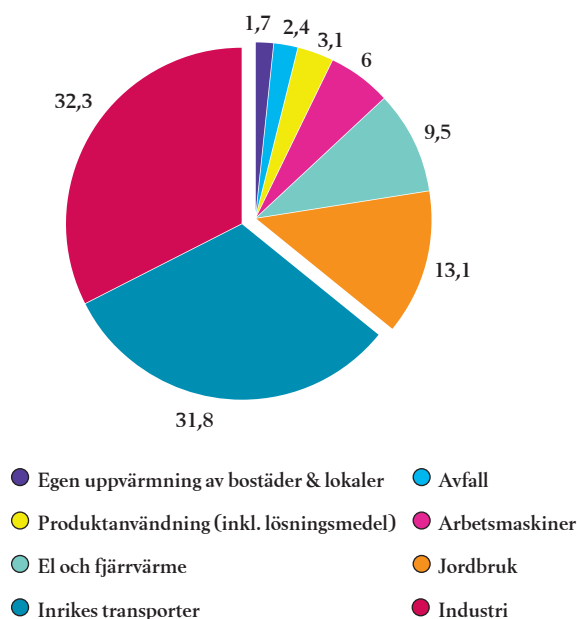
Vilka reformer brådskar mest att sätta igång med? Eftersom mer än hälften av Sveriges totala utsläpp kommer från industri- och transportsektorerna¹³ bör stort fokus läggas på dessa. Vi måste snabbt investera i sådant som ställer om I) industriproduktionen och II) sättet vi reser och transporterar gods. En förutsättning för att lyckas med detta är att III) tillräcklig nätkapacitet och förutsättningar för utbyggd förnybar elproduktion garanteras.

1 Transporterna: Bygg en infrastruktur för framtidens resande och godsfrakt

■ Tidigarelägg byggen av nya järnvägssträckor, som Norrbottniabanan, och snabba på underhåll och kapacitetshöjande upprustningar av befintliga banor (med betydligt större medel än vad som presenterats i höstbudgeten). Sveriges järnvägar är inte i tillräckligt skick för att möta det här århundradets behov av fossilfritt resande och godsfrakt. Förutom att avsätta utökade investeringsmedel snabbare måste också Trafikverkets ställning uppvärderas – det krävs större resurser och planeringskapacitet för att ge tågtrafiken den avgörande klimatpolitiska roll den borde ha. Det är dags att göra verklighet av Stefan Löfvens vallöfte från 2014 om att förstärka underhållet (det första steget till detta har tagits genom den utredning som lämnats till regeringen om hur visst järnvägsunderhåll kan överföras¹⁴).

Utvecklad regional tågtrafik med kortare restider, bättre täckning och högre turtäthet gör att löntagare får fler arbetsplatser att söka sig till och välja mellan eftersom arbetsmarknadsregionerna vidgas med förbättrade möjligheter till jobbpendling. Fler företag kan räkna med pålitlig godsfrakt. Det blir också lättare att resa för att ta del av samhällsservice och fritidsaktiviteter. De förbättrade jobbmöjligheter som utvecklad regional kollektivtrafik för med sig är som störst för grupper i samhället med en svagare position på arbetsmarknaden¹⁵, det är således en viktig jämlikhetsfråga.

Växthusgasutsläpp Sverige 2018 (procent)

Källa: Naturvårdsverkets statistik över territoriella utsläpp, exklusive utrikes transporter.

■ Vid sidan av stärkt regional tågtrafik måste också kollektivtrafiken garanteras stöd genom coronakrisen och därefter utvecklas för att bli ett bättre alternativ för fler. Sveriges kommuner och regioner (SKR) har betonat att de medel som hittills tilldelats kollektivtrafiken för att möta intäktsbortfall under pandemin inte kommer att räcka.¹⁶

■ Bygg höghastighetsbanan och se till att finansieringen inte påverkar andra järnvägsinvesteringar. I juni 2020 gav regeringen besked om att Trafikverket ska ta nästa steg i planeringen, men det råder fortfarande osäkerhet kring om bygget faktiskt kommer att få klartecken eller inte. Nu måste ett slutgiltigt och positivt beslut tas. Partierna bakom januariavtalet har tillsammans med Vänsterpartiet en majoritet i riksdagen. Lånefinansiera och sätt igång.

Det är en absolut nödvändighet att byggprocessen utformas med målsättningen om att nå klimateffektivitet så snabbt som möjligt. Enligt Sverigeförhandlingens slutrapport kan banorna med rätt styrning och en snabb utbyggnad nå klimatneutralitet redan fyra år efter trafikstart (men det ska poängteras att prognoserna skiljer sig för olika bedömare).¹⁷ När så väl blir fallet kommer banorna skapa klimatnytta i form av snabba och fossilfria resor över väldigt lång tid. Motståndare till höghastighetsbanan har försökt porträttera reformen som ett olönsamt projekt enbart för storstäderna. Det är en nidsbild som inte stämmer. Nya banor skulle göra mycket för sysselsättningen på mindre orter, till exempel lyfter forskare från KTH fram beräkningar om att tre fjärdedelar av resorna inte förväntas ske mellan storstäderna utan till och/eller ifrån någon av de mellanliggande stationerna (där också de största tidsvinsterna kommer att möjliggöras).¹⁸ Arbetsmarknaderna vidgas brett när det går att pendla långa sträckor på kort tid. KTH:s järnvägsgrupp visar också i en rapport att Trafikverkets prognoser har underskattat hur mycket resandet med tåg skulle öka med höghastighetsbanan.¹⁹

När passagerartrafiken flyttar till nya stambanor möjliggör det också för vägburen godstrafik att bli fossilfri genom att ta plats i det befintliga järnvägsnätet på ett omvälvande sätt.²⁰

Höghastighetsbanan ska inte behöva konkurrera med andra järnvägssatsningar – vi har råd med båda. Politiken är skyldig befolkningen tillgång till fossilfria och pålitliga tågtransporter i hela landet om klimatmålen är allvarligt menade. Att bygga modern infrastruktur är precis den typ av samhällsutvecklande projekt som staten bör investera i och som kommer att skapa sysselsättning samt stärka lokalsamhällen. Ingen region eller del av landet får lämnas med sliten järnväg.

■ **Prioritera utvecklandet av elvägar.** Sverige behöver ett övergripande system för elektrifiering av tung vägburen godstrafik. Därför måste framtagandet av ett elvägsnät ges högre prioritet än vad det har idag. Testerna måste intensifieras. Sverige har världsledande företag i transportsektorn som kan leda utvecklingen globalt och vara en del av den framväxande omställningsindustrin (läs mer om detta i kommande punkt).

Statliga stöd bör också villkoras mot att nya jobb skapas och beskattas i Sverige, samt att ny fossilfri produktion förläggs utanför storstäderna.

2 Industri: Stärk insatserna för att göra nuvarande produktion fossilfri och stimulera framväxten av en svensk omställningsindustri

När Fredrik Reinfeldt vid World Economic Forum i Davos 2013 uttryckte att Sverige "used to have people in the industry, but they are basically gone", avslöjade han sina låga ambitioner för produktion och arbetstillfällen i många av landets regioner. En aktiv klimatpolitisk industrivision måste ha precis motsatt budskap. Svensk produktion ska vara avgörande när klivet in i den fossilfria eran tas och bör samtidigt bidra till att minska klyftorna mellan stad och land.

Det är avgörande för omställningens legitimitet att staten, om den agerar enligt förslagen nedan, säkerställer att de gynnsamma samhällsfördelar som investeringspolitiken bidrar till också tillfaller befolkningen i stort. Det är otänkbart att skattebetalarna ska ta stort ansvar för att minska industrins omställningsrisker om vinsterna sedan ensidigt tillfaller kapitalägare. När produktion ställs om och ny teknik utvecklas ska löntagare ges villkor, ekonomisk trygghet och utbildning för att antingen ta klivet med i processen eller vidareutbildas för att kunna säkras arbete i en annan sektor. Statliga stöd bör också villkoras mot att nya jobb skapas och beskattas i Sverige, samt att ny fossilfri produktion förläggs utanför storstäderna för att generera regionalpolitiska fördelningseffekter.

Det industripolitiska omställningsuppdraget bör vara dubbelt. Dels handlar det om att stötta nuvarande produktion genom klivet till fossilfrihet, men bör även vidgas till att stimulera framväxten av en omställningsindustri för ny energiteknik.

För att nuvarande produktion ska bli fossilfri finns nyckelinsatser som kräver fortsatt och förstärkt stöd:

- Hybritprojektet, som ska göra svenskt stål utsläppsfritt, måste garanteras tillräcklig finansiering. Lyckas det skulle Sveriges totala utsläpp minska med 10 procent.²¹
- För att cementproduktionen ska kunna bli klimatneutral (vilket skulle minska utsläppen markant inom byggsektorn) måste stödet till forskning och utveckling av koldioxidavskiljning och lagring (CCS) skalas upp.
- Det finns stora förväntningar på tekniska industriella innovationer (som de två listade ovan) och givetvis ska målet vara att förverkliga dessa. Men det är ytterst osäkert när de kan bli aktuella för storskaligt bruk. Därför måste staten genom riktade arbetsmarknadspolitiska program erbjuda utbildning och garantera omställning för arbetare i industrier där steget till fossilfrihet är ekonomiskt riskfyllt. Tillgång till de yrkeskunskaper som behövs i den utsläppsfria ekonomin kommer att vara avgörande för industrin och omställningsförmågan i stort.
- Fortsätt vidga medlen och kvalificeringskriterierna för *Industriklivet* – en satsning från regeringen som gör det möjligt att söka bidrag för åtgärder som minskar industrins klimatpåverkan. Till en början gällde det för åtgärder som minskar processrelaterade utsläpp. Under 2019 vidgades ramen så att det även blev möjligt att söka pengar för att avskilja och lagra växthusgaser.²² Till 2021

Staten måste genom riktade arbetsmarknadspolitiska program erbjuda utbildning och omställning för arbetare i industrier där steget till fossilfrihet är riskfyllt.

inkluderas även sådant som plastreturraffinaderier, återvinningsanläggningar samt produktion av vätgas, biodrivmedel, och batterier.²³ Över kommande år måste ytterligare medel skjutas till i takt med att teknikutvecklingen tilltar. Fler insatser som syftar till att utveckla produktion inom den framväxande omställningsindustrin för förnybara energisystem och lagring bör inkluderas (läs mer om vad det innebär i kommande punkter).

- När storskalig produktion (av exempelvis stål och cement) når fossilfrihet behöver politiken även stärka efterfrågan på dessa material (i relation till den produktion som fortfarande är fossilberoende) genom krav och subventioner. Det offentliga upphandlingsväsendet blir då ett viktigt verktyg.

Men industripolitikens ambitioner bör sträcka sig längre än nuvarande produktion – Sverige har unika förutsättningar att etablera en omställningsindustri inriktad på batterier och ny teknik för förnybara energisystem och lagring. När världens ekonomier under kommande decennier ska övergå till utsläppsfri energiförsörjning samt elektrifiera fordonsflottor och produktion behövs särskilda omställningsmetaller i tekniken som ska bära skiftet. EU:s beräkningar visar att efterfrågan på flera av dessa kommer att tusenfaldigas.^{24 25} Forskningsrapporter pekar på att Parisavtalets mål inte kommer att vara uppnåbart om inte utbudet ökar snabbt.²⁶ Just nu sker brytningen huvudsakligen i Kina, som därigenom skaffat sig en geopolitiskt dominant position, men även i andra länder med fruktansvärda arbetsvillkor.^{27 28}

- Sverige har stor geologisk potential och rätt kompetens för att utvinna omställningsmetallerna på ett säkert sätt, men tillståndprocesserna för brytning fungerar som bromsklossar. Myndigheterna Sveriges geologiska undersökning (SGU) och Tillväxtanalys har båda beskrivit dem som långsamma och oförutsägbara.^{29 30} Sverige är beroende av metallerna när samhället ska elektrifieras, regeringen har därför en plikt att skapa snabba och tydliga regelverk för brytning (för mer bakgrund till detta, läs punkt 3 i föregående avsnitt).

- Samtidigt bör skatterna för gruvbolagen (vid brytning av omställningsmetaller) höjas rejält via

mineralersättningen. När efterfrågan väntas stiga så pass kraftigt kan det generera rejäla statliga intäkter som sedan skulle kunna användas till ytterligare klimatinvesteringar. Brytning av omställningsmetaller skulle då inte bara bidra till utveckling av ny viktig energiteknik i sig, det kan också snabba på Sveriges övriga insatser för att nå fossilfrihet. Sverige har idag låga skatter för gruvnäringen jämfört med andra länder.³¹

■ Sverige har även den industriella strukturen för att bli en viktig producent av metallernas slutprodukter, så som elbilbatterier och vindkraftsgeneratorer. Det finns potential att etablera ett omställningstekniskt centrum i Sverige som står för de framsteg som framtidens elektrifierade ekonomier kommer att vara helt beroende av. För att nå dit behöver kortsiktiga risker – som gör att nödvändiga investeringar inte når den omfattning som krävs – övervinnas. Här kan staten spela en viktig roll genom att starta en grön investeringsbank för att möjliggöra väsentliga satsningar. Det är åtgärder som kan bli enklare att genomföra om EU lättar på statsstödsreglerna för att hantera coronakrisen. Det bör återigen poängteras att dessa stöd tydligt måste villkoras mot att verksamheterna skapar jobb i Sverige (även utanför storstäderna), att dessa beskattas i landet och att löntagares trygghet säkras.

■ Stora satsningar på forskning i bättre återvinningsteknik skulle kunna ge Sverige betydande kapacitet längs med hela omställningsmetallernas värdekedja. På längre sikt är sådana framsteg helt avgörande eftersom metallerna är en ändlig resurs.

3 Energi: Bygg elnät som kan bära den elektrifierade ekonomin

■ Sverige stamnät – som transporterar el från kraftverk till regionala och lokala nät – är ett av Europas äldsta.³² Det är på många håll i stort behov av upprustning och utbyggnad. Svenska kraftnäts investeringar har ökat, men omfattningen och takten kommer att behöva snabbas på ytterligare. Det är nödvändigt dels för att kunna ansluta ny vindkraft, men inte minst för att säkerställa planerbarhet och effekt genom snabb

transport av svensk vattenkraft genom landet. Just nu är stamnätets överföringskapacitet för dålig, det är ett klimatsvek som omedelbart måste åtgärdas.

■ Elnätsutbyggnader ingår i den kategori av klimatviktiga insatser som hindras av långsamma tillståndprocesser (för mer bakgrund till detta, läs punkt 3 i föregående avsnitt). Frågan har behandlats i en utredning³³ – nu måste regeringen komma till rätta med problemen. Det är inte bara nätutbyggnader som riskerar att bromsas, utan även expansionen av viktig ny elproduktion, så som vindkraften. Om kärnkraften ska gå att fasa ut parallellt med en allt större elektrifiering måste elnätskapacitet och förutsättningar för fortsatt utbyggnad av förnybar elproduktion garanteras. Tillgång till ren el är en helt avgörande förutsättning om omställningen ska lyckas.

■ Den offentliga kontrollen över de regionala och kommunala elnäten, som på många håll är i stort behov av investeringar, måste tas tillbaka. Elmarknaden avreglerades 1996 och idag har vi en situation där elnätsföretagen har lokala monopolställningar. Efter flera år av stora vinstökningar utan att tillräckliga investeringar gjorts i näten har regeringen och företagen tvistat om hur regleringarna ska se ut.³⁴ Hösten 2019 slöts en överenskommelse om att företagen ska få använda outnyttjade vinstutrymmen från tillsynsperioden 2012–2015 till investeringar i näten, förutsatt att de skjuter till 25 procent i eget kapital.³⁵ På det här daltande sättet kan inte styrningen av svensk nätkapacitet hanteras. Dessutom har fragmentiseringen av elförsörjningen skapat en osäkerhet kring vilka aktörer som har det övergripande ansvaret i en krissituation. Det privata och spridda ägandet är också en stor säkerhetsrisk om näten skulle utsättas för attentat.

Ett fossilfritt välfärdsland måste kunna garantera att hushåll och företag i hela landet får en trygg och säker tillgång till den el de behöver. På kort sikt bör regleringarna stramas åt så att nödvändiga investeringar blir av. Samtidigt bör de första stegen tas för att förstatliga näten på ett genomarbetat sätt (som garanterar god kontinuitet i elförsörjningen).

4. Sammanfattande slutord

Den ekonomiska omstartsfas som kommer att definiera resten av nuvarande mandatperiod avgör om Sverige kan ställa om i tid och vinna de fördelar som det innebär. Den här rapporten har haft som syfte att visa hur en klimatkeynesiansk reformism skulle kunna inledas. Den har argumenterat för att en effektiv klimatpolitik kan vinna brett stöd om den bygger på D) en ny politisk inriktning och

berättelse som gör omställningen till en kollektiv handling istället för en fråga om individuellt plånboksbeteende, II) en expansiv finanspolitik som lånefinansierar nödvändiga reformer, samt III) bättre regelverk som inte bromsar klimatviktiga insatser. Reformlistan ovan är inte uttömmande, men den skulle innebära en god start. Tiden är knapp, låt oss sätta igång.

Noter

1. Finansdepartementet (2020). Grön återhämtning ska ta Sverige ur dubbla kriser. 14 september. www.regeringen.se/pressmeddelanden/2020/09/gron-aterhamtning-ska-ta-sverige-ur-dubbla-kriser/ (Hämtad 2020-09-15)
2. Arbetsförmedlingen (2020). *Utsikter för arbetsmarknaden 2020–2021*, s.3.
3. Konjunkturinstitutet (2020). *Uppdatering av konjunkturbilden*. Augusti 2020, s.6
4. Januariavtalet (*Utkast till sakpolitisk överenskommelse mellan Socialdemokraterna, Centerpartiet, Liberalerna och Miljöpartiet de gröna*) (2019). www.socialdemokraterna.se/download/18.1f5c787116e356cdd25a4c/1573213453963/Januariavtalet.pdf?TSPD_101_R0=08054bd396ab200064bf74448651c9a98a0245fcb573dcfab17ea578ac701a7acd2a9e096beaf70808c734f3143000e7f20e9dd1dad3618f5979209c434432f518b60bf89bfeb96d8769555ceb08d73383b531d9d2d00f8fd149f8b17cf1c2 (Hämtad 2020-07-21)
5. Finansdepartementet (2019). Grön skatteväxling ska ge ytterligare skattesänkningar 2021. 17 september. www.regeringen.se/artiklar/2019/09/gron-skattevaxling-ska-ge-ytterligare-skattesankningar-2021/ (Hämtad 2020-07-21)
6. Pettifor, Ann. (2019). *Så räddar vi klimatet. Argument för en Green New Deal*. Stockholm: Verbal förlag, s. 80–82, 100.
7. Långtidsutredningen (2019). *Långtidsutredningen 2019*, huvudbetänkande (SOU 2019:65), s. 10.
8. Larsson Hultin, T. 2020. Staternas monsterlån: "Sverige går före i kön". *Svenska Dagbladet*. 11 juli. www.svd.se/staternas-monsterlan-sverige-gar-fore-i-kon (Hämtad 2020-07-21).
9. Miljödepartementet (2018). *Anpassad miljöprovning för en grön omställning* (Dir. 2018:38).

- 10.** Nätkoncessionsutredningen (2019). *Moderna tillståndprocesser för elnät* (SOU 2019:30).
- 11.** Miljödepartementet (2019). *Översyn av relevant lagstiftning för att uppnå Sveriges klimatmål* (Dir. 2019:101). www.regeringen.se/4afb50/contentassets/244f4e7ae3c64b25b2f167077cedee03/oversyn-av-relevant-lagstiftning-for-att-uppna-sveriges-klimatmal-dir.-2019101.
- 12.** Phillips, M. 2019. Baylan lovar ny utredning – men branschen inte nöjd: "Luddigt". *Dagens Industri*. 27 november www.svd.se/staternas-monsterlan-sverige-garfore-i-kon (Hämtad 2020-07-21).
- 13.** Naturvårdsverket (2019). *Territoriella utsläpp och upptag av växthusgaser*. www.naturvardsverket.se/Sa-mar-miljon/Statistik-A-O/Vaxthusgaser-territoriella-utslapp-och-upptag/ (Hämtad 2020-07-21).
- 14.** Utredningen om framtidens järnvägsunderhåll (2020). *Betänkande av Utredningen om Framtidens järnvägsunderhåll* (SOU 2020:18).
- 15.** Svensk kollektivtrafik (2017). *Kollektivtrafik – en investering i samhällsnytta*. www.svenskkollektivtrafik.se/globalassets/svenskkollektivtrafik/dokument/fakta/branschfakta/kollektivtrafikens-samhallsnytta-folder-20172_s.3.
- 16.** SKR (2020). Två extra miljarder till kollektivtrafiken räcker inte. 14 september. <https://skr.se/tjanster/press/nyheter/nyhetsarkiv/tvaextramiljardertillkollektivtrafik-rackarinte.33978.html> (Hämtad 2020-09-15)
- 17.** Slutrapport från Sverigeförhandlingen. *Slutrapport från Sverigeförhandlingen: Infrastruktur och bostäder – ett gemensamt samhällsbygge* (SOU 2017:107), s. 105–106.
- 18.** Stichel, S., Andersson, E. & Berg, M. 2019. *Dagens Nyheter*. 11 november. www.dn.se/debatt/repliker/pastaendena-stammer-inte-med-internationella-och-svenska-erfarenheter/ (Hämtad 2020-07-21).
- 19.** KTH:s järnvägsgrupp (2018). *Kan investeringar i nya stambanor bli samhällsekonomiskt lönsamma? Analys av prognoser och internationella erfarenheter av höghastighetståg*. www.kth.se/polopoly_fs/1.847971.1550156399!/Kan%20investeringar%20i%20höghastighetståg%20bli%20lönsamma%202018-08-28.pdf (Hämtad 2020-09-03).
- 20.** KTH (2020). Därför behövs nya stambanor i Sverige. www.kth.se/aktuellt/nyheter/darfor-behovs-nya-stambanor-i-sverige-1.961914 (Hämtad 2020-07-21).
- 21.** Hybrit development. (2018). *SSAB, LKAB and Vattenfall to build a globally-unique pilot plant for fossil-free steel*. 1 februari. <https://ssabwebsitecdn.azureedge.net/-/media/hybrit/files/hybritprestudyprereleaseeng.pdf?m=20180201085110>
- 22.** Energimyndigheten (2020). *Industriklivet*. www.energimyndigheten.se/forskning-och-innovation/forskning/omraden-for-forskning/industri/industriklivet/ (Hämtad 2020-09-03).
- 23.** Finansdepartementet (2020). *Industrins gröna omställning i höstbudgeten*. 14 september. www.regeringen.se/artiklar/2020/09/industrins-grona-omstallning-i-hostbudgeten/ (Hämtad 2020-09-15)
- 24.** EU-kommissionen (2018). *Raw Materials Scoreboard 2018*, s.15.
- 25.** Näringsdepartementet (2019). *Sverige och Finland kan säkra tillgången på rättvisa metaller*. 6 november. www.regeringen.se/debattartiklar/2019/11/vi-kan-sakra-tillgangen-pa-rattvisa-metaller/ (Hämtad 2020-07-21).
- 26.** University of Leiden (2018). *Metal demand for renewable electricity generation in the Netherlands*, s. 4.
- 27.** SGU. Sällsynta jordartsmetaller. www.sgu.se/om-geologi/mineral/sallsynta-jordartsmetaller (Hämtad 2020-07-21).
- 28.** Lindberg, S., & Andersson, U. 2018. *Blodsbatterier – så högt är priset för framtidens teknik*. *Aftonbladet*. 21 januari. <https://special.aftonbladet.se/blodsbatterier/> (Hämtad 2020-07-21).
- 29.** SGU (2018). *Kartläggning av innovationskritiska metaller och mineral*. s.6.
- 30.** Tillväxtanalys (2017). *Innovationskritiska metaller och mineral från brytning till produkt – hur kan staten stödja utvecklingen?* s.8.
- 31.** Tillväxtanalys (2016). *Sverige – ett attraktivt gruvland i världen?*
- 32.** Svenska kraftnät (2019). *Svenska kraftnät rustar för modernisering av stamnätet*. 27 augusti. www.svk.se/press-och-nyheter/nyheter/allmanna-nyheter/2019/svenska-kraftnat-rustar-for-modernisering-av-stamnatet/ (Hämtad 2020-07-21).
- 33.** Nätkoncessionsutredningen (2019). *Moderna tillståndprocesser för elnät* (SOU 2019:30).
- 34.** Jansson, M (TT). (2019). *Regeringen tar strid för sänkta elnätspriser*. *Svenska Dagbladet*. 25 juli. www.svd.se/regeringen-tar-strid-for-sankta-elnatspriser (Hämtad 2020-07-21).
- 35.** Infrastrukturdepartementet (2019). *Initiativ för ökade investeringar i elnäten och ökad regional effekt*. 7 november. www.regeringen.se/artiklar/2019/11/initiativ-for-okade-investeringar-i-elnaten-och-okad-regional-effekt (Hämtad 2020-07-21).

1. Välfärden är vinsten
2. Svar på tal om vinster i välfärden
3. Vilken arbetsmarknad ska vi ha?
4. Slaget om den likvärdiga skolan
5. Hälften kvar och hela framtiden
6. "Jag tar värktabletter men det hjälper inte"
7. Vägen till en likvärdig skola
8. Fallet järnvägen
9. Björklundeffekten
10. Åtstramningsdoktrinen
11. En röst på SD är en röst på högern
12. Mest åt de rika
13. Färre lärare ger vinsten!
14. Ordens makt i politiken
15. Handbok för en ny kulturminister
16. Städhjälp och bartender för alla?
17. Förklaringar till SD:s framgång
18. Utan segel i vänstervinden – eftervalsanalys
19. I frihandelns goda namn
20. Från massarbetslöshet till full sysselsättning
21. Vägen till en likvärdig skola – skolpolitisk årsbok 2015
22. Jämlikhet är lösningen!
23. En för alla, alla för vem?
24. Måste vi jobba 8 timmar per dag?
25. Kapitalet i tjugoförsta århundradet
26. Piketty på tre röda
27. Porten kallas trång
28. Partierna och jämlikheten
29. Anställningsformer i Sverige
30. Med låg kvalitet som affärsidé
31. Den blåbruna röran
32. Spagat över väljarkåren
33. I skuggan av TTIP: Ceta
34. Postkapitalism: Vår gemensamma framtid
35. Massivt stöd för jämlikhetspolitik
36. Pensionssveket
37. Med integrationen som murbräcka
38. Finansialiseringen av Sverige: På väg mot nästa kris?
39. Fattigdom gör inte människor friskare
40. Klass, identitet och politisk mobilisering
41. Arbetarlitteraturen och klassamhället
42. Arbetarklassens symboliska utplåning i medelklassens medier
43. Mediekapitalet
44. Nomaderna på den svenska arbetsmarknaden
45. Det nya arbetslivet: Management-by-stress
46. Svängdörrarnas förlovade land
47. Vilka är "vi" i jämställdhetspolitiken?
48. Klassamhällets tystade röster och perifera platser
49. En fråga om klass i framtidsstaden Malmö
50. I väntan på klasspolitik
51. Medelklassens förändrade maktposition
52. Professionerna, mellanskikten och klassanalysen
53. Klassamhällets rasifiering i arbetslivet
54. Arbetarrörelsens blinda fläck
55. Ägande- och förmögenhetsstrukturen och dess förändring sedan 1980
56. Välfärdsmodellens omvandling
57. Klass och hälsa
58. Klassamhället och döden
59. Klasstrukturen i Sverige
60. Lågt lönemärke gynnar högavlönade
61. Vårdstölden: Hur den privata välfärden tar från det gemensamma
62. Kapitalet, överheten och alla vi andra
63. Låga löner funkar inte
64. Lönebildningen i de skandinaviska länderna
65. Industrins lönenormering kan och bör reformeras
66. När kapitalet vann valet – eftervalsanalys
67. Till vänsterpopulismens försvar
68. Förstatliga pengarna
69. Vägen till jämställda löner inom arbetarklassen
70. Produktionen av pengar
71. Olika risker med en långsiktigt minskning av löneandelen
72. Europeanormen saknar relevans
73. Lönebildning för en ny tid
74. Socialistiska manifestet
75. Beskatta kapitalet
76. Tre sätt att finansiera välfärden
77. Myten om det farliga budgetunderskottet
78. Så räddar vi klimatet
79. Attack mot anställningsskyddet
80. Coronateserna
81. Kapitalet och ideologin
82. Världens jämlikaste land?
83. Klimatkeynesianism nu